

ԻՄ ՄԱՆԸ

ԳԵՂԵՏԻՎ այն օրերէն մին աշնան,
Ուր մարդ չսպարիւր այլ կ'երազէ սարդորում,
Երբ երկընթիւ լոյս ու կապոյտը իշնան
Ծաղիկներու զիրկն ու կամաչ դաշտերում .

Անծանօթի ու անհումի խորհրդով՝
Երբ հեռաւոր թաքուն իրերն երեւան
Միշտիմ մէջ ձրգուած ամշարծ ամվրդով
Թափանցկութեամ մէջէն ցօյին առտւան .

Ու ծաղիկներն զեղում քոյրով ու կեանքով,
Արեւծագին լոյս-ժըպտին տակ՝ ամօթեան
Կախուկն խոնաւ դաշտերում մէջ, աղբրոց քով
Եւ կամ՝ եզերքն ուղիներում ըստուելած .

Վերջն, իրկուամս ղէմ՝ հովտին ծայրը հեռուն,
Երբ զամզակներն եկեղեցոյ մը զեղուկ,
Հոգեզմայլոյ երեսէջով մը թրթռում,
Ներդաշնակին իրենց մըլազն յեղեղով .

Եւ հոսակ բնութիւնն ի միրհ՝ լուռ անշըշումը,
Լըռութիւն, այդ տիեզերքի՝ մեղեղին,
Հոգեմերու և իրերու այդ մըրմումը,
Որ հրմչէ խուլ՝ մերքեւ երկմից գմբթին . . .

Ա՜հ, միրհէի ես քումով մը վըսնմ,
Ցախտեմից ամդորրութեամ մէջ անեզր,
Քումով մը որ չարթըմնար և առտուան ղէմ
Ջումի տըխուր մըղծաւանջի երազներ,

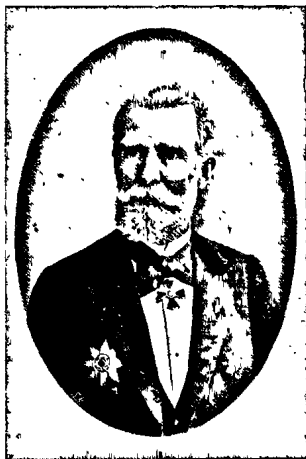
Այլ երազն այն օրումն՝ որ լոյս էր բոլոր,
Ուր հեշտ էր իմչպէս թաւմ ծաղիկ մը հասոյր,
Եւ լիութիւնն ունէր կեանքի մը աղուր,
Որմէ վերջ գայ գիտակցութիւնը տըխուր .

Ո՛հ, այն ատեն շիրմիս վըրան ըսպիտակ
Սըփոնցէք միշտ թաւմ ծաղիկներ կենսայեղ,
Որ բողբոջն ամմեղին կոյս-ժըպտին տակ,
Ու թաւամին յետոյ ցոլքին մէջ աստեղ :

Եւ հոն այդ ցոլքն ու ծաղիկներ հեշտաբոյր
Ըլլան զերիք փրազ ու սեւ ուլումք ապակեայ .
Հեռու շիրմէս յուսահատին մայրաձգ կոյր
Եւ ձրմեռումն ցուրտ շոշախումը դրծմնայ :

ԶԱՐՄԱՅՐ ՄՍԵՐԵԱՆՑ

ԱՆՏԵԱՆ 1899 թ. Մայիսի 12ին՝
երկարատեւ և ծանր հիւանդութենից յետոյ,
Մոսկվայում վախճանեցաւ տեղւոյ Հայ Հա-
սարակութեան ականաւոր անդամներից Վէր-
Ջարմայր Մսերեանց : Հանգուցեալը՝ աս-
տուածարան Մոսկի մագիստրոսի որդին էր,
և ծնաւ 1836 թ. Բեսսարաբիոյ Հնչեշտ

Ջարմայր Մսերեանց .

աւանում, ուր նորա ծնողը ուսուցչութեամբ
էր պարագլուխ : 1848 թ. Լազարեան ճե-
մարանում կրօնի ուսուցիչ օրբազան Սա-
լանիեանը, իւր ծերութեան պատճառաւ չկա-
րողանալով՝ շարունակել իւր պաշտօնը, հար-
կադրեց ձեմարանի պ. Հոգաբարձու Լազա-
րեանին, մի այլ կրօնասուտոյց որոնել Հայ
Հոգեւորականների մէջ, որ այնքան էլ զի-
րին գործ չէր . վերջապէս, ընտրութիւնն ըն-
կաւ Մսեր օսրկաւազ Մսերեանցի վրայ,
որին անձամբ էր ճանաչում Բեսսարաբիոյ
թեմական առաջնորդ Հռչակաւոր Ներսէս

Աշտարակցին. իսկ ոտրս սերտ յարաբերու-
թիւնները ու նամակագրութիւնները Լազա-
րեանց տոհմի հետ՝ արդէն յայտնի են*։
Յիշեալ թուականին Մսերեանց գերդաստանը
Հնչեդէի տեղափոխուեցաւ Մոսկուա։ Այս-
տեղ Մսերեանց — հայրը մտաւ Լազարեան
ճեմարանի իրրեւ կրօնի դաստառու, որովն —
փորձիկ Զարմայրը, իրրեւ աշակերտ։ Զար-
մայրը, իւր ծնողաց միակ զաւակը ու պար-
ժանըը, մեծ յառաջագիմութիւն ցոյց տալով
ճեմարանում աւանդելի գիտութիւնների մէջ,
յաջողութեամբ աւարտեց ուսման դասըն-
թացը 1855 թ. և ամսիկապէս նոյն տարին
ճեմարանում ստանձնեց նախ՝ վերակացուի,
ապա Թուրք ղեկուի ուսուցչի պաշտօնը։
1865 թ. նա բոլորովին հեռացաւ Լ. Զե-
մարանից, նոր պաշտօն ստանալով Մոսկվայի
գեներալ — նահանգապետի դիւանում, ուր
Սեպտեմբեր ամսին հանգուցեալն նշանա-
կուեցաւ կրտսեր տեսուչ մամուլի գործերում։
1880 թուականին Օգոստոսի 5ին Չ. Մսե-
րեանց նշանակուեցաւ տալ գեներալ Մամուլի
գործերում (հսկողութիւն տպարանների,
գրաւաճառանոցների վրայ, և այլն)։ Իբրեւ
ժիւր և արթուն պաշտօնեայ, շատ անգամ
ակամայ սխալանքներ նկատելով տպարան-
ների կողմից, հանգուցեալը միտք յղացաւ
նոցա առաջն առնել, ոչ թէ անպայման դատի
հրաւիրելով յանցաւորներին, այլ առանձին
ձեռնարկներ հրատարակելով, ուր ի մի ամ-
փոփուած են տպագրութեան վերաբերեալ
բոլոր օրէնքները ու հրահանգները։ Չ.
Մսերեանցի յիշեալ աշխատութեան խորա-
գիւրն է՝ Законъ о Печати (դակօնը օ պե-
չատի == Մամուլի վերաբերեալ օրէնքներ),
որ ութը տպագրութիւն ունեցաւ։ Այլ չհան-
դամանքը մեծ գրական է արդէն նորա
զրբի յաջողութեանը, ինչպէս վկայում են
մայրաքաղաքիս ռուսաց լրագրիները։ Այս
վերլիններս հանգուցեալի յիշատակին նուիրել

են զանազան ներդրուիներ, ուր, բաց ի կեն-
սագրական տեղեկութիւններից, ընթերցողը
կը գտնէ նաեւ հետեւեալն. թէ Չ. Մսե-
րեանցը իբրեւ օրինակելի պաշտօնեայ, շատ
խստապահանջ էր իւր վերաբերութեամբ և
ներողամիտ՝ ղէպ ի իւր ստորագրեալներն.
մայրաքաղաքիս հասարակութեան անխտր-
ամին խուսերում նա վայելում էր կատարեալ
սէր ու յարգանք¹։ Իւր պաշտօնավարութեան
միջոցին, գրում է այդ լրագրիներից մէկն²,
հանգուցեալը չգիտէր ինչ տակ է հանգիստ
կամ յոգնածութիւն. գիշերուայ ժամի եր-
կուսին և երեքին պատկառելի ծերունին կա-
քով շրջում էր և յաճախում զանազան լրա-
գրիներ խմբագրատները, այս կամ այն կա-
ռավարչական հրահանգները մեկնելու ու
պարզաբանելու համար, որպէս զի չլինէ թէ
սխալ ըմբռնուից խմբագիրը օրէնքի զօրու-
թեամբ պատասխանատուութեան ենթարկուի։
Մի ուրիշ լրագրի թղթակիցը³, ի միջի այ-
լոց գրում է, թէ Մսերեանցը, իբրեւ լուսա-
ւոր և մարդասեր հայեազգիների տէր, մեղմ
քնաւորութեամբ մարդ էր. հսկելով մամուլի
գործունէութեանը, նա հեռու էր չոր ու ցա-
մաք ձեւակերպութիւնից, կասկածատուութեամբ
չէր վերաբերում ղէպի կղած իրողու-
թիւնը. դորա համար նա սիրելի էր ամե-
նայն տեղ։

Իւր երկրամասայ և ամբիծ պաշտօնավա-
րութեան միջոցին՝ Չ. Մսերեանց ստացել է
բոլոր չքանշանները, մինչև Ս. Անայի ա-
ռաջին աստիճանը. նաեւ առանձին նշան
վասն 40ամեայ ծառայութեան։

Ռուսաց ծառայութեան պաշտօնեայ լինե-
լով հանդերձ Չ. Մսերեանցը երբէք չէր
մոռանում, որ ինքն ծագումով հայ էր և իւր
ազատ ժամերը նուիրում էր, ըստ չափու
կարողութեան, հայ գրականութեան և հա-
սարակութեան շահերին։ Արդէն երիտասարդ
հասակից Զարմայրը հօր օգնականն էր երբ
նա հրատարակում էր «Ճառքաղ» բանասի-
րական ամսագիրը, 1859-1864 թ. վաթսնա-

* Լազարեան ճեմարանի մատենադարանում
ի միջի այլոց պահվում են 1832 ձեռագիր Ժո-
ղովածու մատենաներու որոնց մէջ ամփոփուած
են Լազարեան տոհմի գրադրութիւնները զա-
նազան անձանց և հաստատութեանց հետ։ Ծ.
Հեղ.։

1. Москов. Видомости.
2. Новости Аня.
3. Русскія Видомости.

կան թուականներին իւր խմբագրութեամբ Չարմայր Հրատարակում էր «Համալաւեր Ռուսիայ» թերթը, որի էջերուն երիտասարդ Մեօրոպ Սմբատեան վարդապետը՝ առաջին անգամ լոյս ընծայեց իւր գտած բեւեռագիր արձանագրութիւններէց առաջինը. 70ական թուականներին նա սկսեց Հրատարակել «Փարոս» ամսագիրը, որը յետոյ պատկերաւոր դարձնելով և դիրքը մեծացնելով շարունակեց մինչեւ 1881 թուականը. իւր ժամանակին նա լոյս ընծայեց Հայոց և թուրք լեզուների պատարբեր, Անձեռագործ պատկերի նկարագրութիւնը ուսերէն լեզուաւ, թարգմանեց մի քանի մանր վկայիւնը մանկական ընթերցանութեան համար, Դարձեալ մենք Չ. Մսերեանցին ենք պարտական «Պատմութիւն կաթողիկոսաց Էջմիածնի» գեղեցիկ ու ստուար գրքի հրատարակութիւնը, զոր երկարորեւ էր նորա ծնող Մեօր մագիստրոսը: Իբրեւ Մոսկովայի հայ հասարակութեան անդամ և Հայաստանեայց Ս. եկեղեցւոյ հարազատ գաւակ Չ. Մսերեանցը միշտ մասնակցում էր մեր գործերին մերթ իբրեւ երէցփոխի պաշտօնակատար, մերթ իբրեւ նախագահ եկեղեցական խորհրդարանի, որ վարում է տեղւոյս եկեղեցական կալուածներէ գործը: Վերջին տարիներս նա իսպառ հեռացել էր գործից իւր անձնական տնտեսութեան պատճառաւ և ամառային արձակուրդներին գնում էր իւր ծննդավայրը Բեստարբա փոքր ինչ ապաքինելու համար: Նոյնը նա պատրաստվում էր անելու և այժմ, ոսկայն վերին Նախախնամութիւն այլապէս էր տնօրինել, առաջնորդելով նորան զէպ ի անդլոյթ նաւահանգիստը: Չարմայր Մսերեանցը կնքեց իւր մահկանացուն 63 տարեկան հասակում, խորին վիրտ թողնելով իւր այրիացեալ ամուսնուն և որդացեալ զաւակներին: Մարթենք յաւիտեական խաղաղութիւն մեր քրտնաջան հայրենակցի ոսկրներին:

Մ. ՇՈՎՐԵՆՏ

Մոսկովա. Յուլիս, 1900 թ.:

* Այժմ արքեպիսկոպոս և անդամ Մոսկովայի կաթողիկոսական հնագիտական ընկերութեան: Ծան. Հեղ.:

ԶԱՆՈՅՑ ԶԱՆՈՅՑՍԵՑ

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ ԹԵՐԹԵՐ

ԲԱՆԱՍԵՐ. — Պ. Պատմահանի վերջին հանդիսին մէջ (Բ. տարի. Ա. Պրակ) կը գտնենք Հեռեւեալ յօդուածներն: Մ. Ս. Դաւիթ-Բէկ, մի երկար գրութեամբ կ'ուսումնասիրէ «Բաղդատական քերականութեան» ծագումը և օգուտները: Գրութեան համառօտ նախաբանին մէջ կը յիշէ և կերպով մը ազգը կը մեղադրէ որ չնորհիւ աւրեւելեան յետափառութեան, կարեւորութիւն տուած չէ բանասիրական, հնախօսական գիտութեանց և ուսումնասիրութեանց, որ ունի զանազան օգուտներ, լինի պատմական, լինի լեզուաբանական տեսակէտով: Եւ ճիշդ է որ Միթթար Աբբայի չնորհիւ, Եւրոպացի գիտնականները հայերէն լեզուն սկսան սորվիլ և յետոյ ուսումնասիրել մեր պատմութիւնը և լեզուն. և փութանք բնականօրէն որ օտար բանասէրներն թէեւ հայ գրականութեան նոր և մեծ ծաւալութիւն մատուցած են, բայց ոմանք անտեղի վրիպակներու մէջ սայթաքած են, մանաւանդ պատմական տեսակէտով. և այս շատ հաւանական էր, քանի որ օտար բանասէր մը կարելի չէ որ մեր ամէն Հին հեղինակաց մասին լիովին հմտութիւն ունենար. Թերի լիւնելով անոնց գիտութիւնը՝ Թերի եղանակեւ անոնց ուսումնասիրութիւնք: Եւ այս ճշմարտութիւնը ուզած է մոռնալ Պ. յօդուածագիրը: — Համամիտ ենք յօդուածագրին՝ որ ազգի մը բարբառը հմտական կերպով ուսումնասիրելու համար բաւական չէ մի քանի դասական լեզուաց՝ յունարէնի, լատիներէնի, արաբերէնի, եբրայերէնի գիտութիւնն, այլ պէտք է անհրաժեշտ և Մանսկրիտ լեզուի գիտութիւնն. և բաց աստի,

«Անհրաժեշտ է բաղդատական մեթոդն լաւ հասկնալ և միանգամ ընդ միշտ բմբռնել, թէ Բնական պէտք եղած ժամանակը սանսկրիտին դիմելով՝ Հնդկաբանական կրօնաւոր բառեր լեզուներու ուսումնասիրութիւնն՝ իրեն պիտանի լոյսն ու կարգաւորութիւնը կը ստանայ անկէ ու»

Պ. յօդուածագիրը իւր ներկայ գրութեամբ խօսած է սանսկրիտը հայերէնի, յունարէնի և լատիներէնի հետ կապող առընչութեանց վրայ: Եւ ըստ Ալեքիսայի Ասիական Ընկերութեան սանսկրիտի ուսումնասիրութեանց, կ'ընդունի որ դասական լեզուաց ոչ